

Fons Meijer, *Verbonden door rampspoed. Rampen en natievorming in negentiende-eeuws Nederland* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2022). 254 p. ISBN 9789464550085.

DOI: 10.52024/tseg.14444

Tijdens de coronapandemie was nationalisme nooit ver weg. Een ernstig kijkende minister-president die hamerde op eenheid en harmonie, sentimentalisme bij het 'klappen voor de zorg' en chauvinistische borstklapperij over meevallende besmettingscijfers: de natie leek terug van weggeweest. Wie Fons Meijers *Verbonden door rampspoed* leest, ontdekt dat er veel schuilgaat achter het crisissnationalisme. In het boek, het resultaat van Meijers promotieonderzoek, wordt onderzocht hoe nationalisme ontspringt en gecultiveerd wordt tijdens negentiende-eeuwse rampen.

Het boek biedt een cultuurhistorische kijk op de geschiedenis van rampspoed. Dat is nieuw, want tot een aantal jaar terug was de ramp vooral het domein van de waterstaats- en economische geschiedenis, waar rampen vooral als infrastructurele en bestuurlijke problemen gezien werden. Recent is daar verandering in gekomen. In Nederland heeft *Dealing with Disasters*, het onderzoeksproject van Lotte Jensen waar Meijers dissertatie deel van uitmaakt, het cultuurhistorisch onderzoek naar rampen in een stroomversnelling gebracht.

Meijer laat overtuigend zien wat een cultuurhistorische benadering op kan leveren. In vier hoofdstukken bespreekt hij verschillende manieren waarop cultureel nationalisme momenten en herinneringen van rampspoed omgeeft. Hij beperkt zich tot plotselinge rampen, zoals de Leidse buskruitram in 1809 en diverse dijkdoorbraken en stormvloed later in de eeuw. Allereerst kijkt hij naar het conservatieve nationalisme dat zich manifesteerde in de beeldvorming rondom vorsten. Vanaf Lodewijk Napoleon en de Franse tijd presenteren vorsten zich als 'vaders van het vaderland'. Ze duiken op bij doorgebroken dijken en afgebrande binnensteden om, als we de publicisten moeten geloven, het volk een hart onder de riem te steken. Meijer ontwaart in dit motief een 'huisgezinnationalisme' dat de natie verbeeldt als een harmonieuze gemeenschap, het liefst zonder eigenwijze kinderen. Rampen zijn bij uitstek de gelegenheid om het beeld van de vorst als vader op te poetsen. Sterk is echter ook de wijze waarop Meijer laat zien hoe dit nationalisme later in de negentiende eeuw politiseert. Als liberalen de hegemoniale harmonie bevragen, wordt het beeld van de vaderlijke vorst een conservatief wapen.

Deze anti-pluralistische nadruk op saamhorigheid keert terug in Meijers beschrijving van liefdadigheid. Het zelfbeeld van een vrijgevig Nederland wordt na momenten van rampspoed gretig gecultiveerd. Deze vorm van nationalisme ontspringt op het kruispunt van christelijke motieven, lokale belangen en heldencultussen. Wederom laat Meijer mooi zien hoe de nationalistische liefdadigheid onder druk komt te staan. Kritische schrijvers als Multatuli wijzen op hypocrisie inzake tegenvallende collectes voor Indonesische slachtoffers van rampen. Bovendien wordt in de late negentiende eeuw steeds meer getwijfeld over opportunistische intenties en het nut van al de liefdadigheid. Daarnaast zorgt de politisering van de samenleving voor conflicten over de bestemming van het gecollecteerde geld.

Het rampennationalisme kreeg bovendien vorm door de cultivatie van een emotionele of ‘affectieve’ lotsverbondenheid, aldus Meijer. In het derde hoofdstuk bestudeert hij de wijze waarop medelijden geconstrueerd werd in gedenkboeken, genootschappen, gedichten, kranten en rampnovelles. Sentimentalistische beschrijvingen en beelden moesten voor een identificatie met de getroffen landgenoten zorgen. Meijer leunt op recent werk binnen de emotiegeschiedenis. Soms leidt het vocabulaire van ‘emotives’ en ‘humanitarian narratives’ wat af van de uiteindelijke conclusies. Bovendien zou een digitale analyse van het – inmiddels overdadig beschikbare – bronnenmateriaal de impliciete pedagogische en affectieve aspecten nog duidelijker naar boven gehaald kunnen hebben.

Het laatste hoofdstuk richt zich op de frequente inzamelingsacties voor door rampspoed getroffen gebieden. Meijer identificeert die acties als ‘hegemoniale momenten, waarop zij [de maatschappelijke elites, RR] hun nationale idealen onder grotere groepen van de samenleving poogden te populariseren’ (p. 170). Na het banale nationalisme in de Oranje-bewondering en het affectieve nationalisme van medelijden moeten we collectes zien als een vorm van ‘motivational nationalism’. Hierbij wordt nationalisme aangegrepen om te laten zien dat je als groep bij de natie hoort. Achter het ophalen van geld woedt dus een ‘stille strijd om te natie’, zo laat Meijer door een analyse van de geografische spreiding van giften zien.

Meijer levert een ambitieus boek af, dat met speels gemak door bijna honderd jaar rampspoed meandert. De lange tijdsspanne leunt op onderhoudende contextuele delen, die een helder overzicht bieden van de verschillende rampen, het medialandschap en de manier waarop inzamelingsacties tot stand kwamen. Verfrissend is de manier

waarop nationalisme gebruikt wordt als opstap naar verdere vragen naar politiek en ideologie. Zo voorkomt Meijer dat het boek vervalt in het eenvoudigweg labelen van allerhande zaken als nationalisme. De bredere kijk zorgt ook voor de relevantie van het werk ver buiten de cultuurgeschiedenis.

Het boek zou aan kracht winnen door een nadere conceptualisatie van de groep wiens schrijven het rampennationalisme vormgeeft. Meijer leunt op Niek van Sas' driedelige schets van de ontwikkeling van het nationalisme in Nederland, en de klasse van 'half-intellectuelen' die in de vroege negentiende eeuw beeldbepalend waren. Hoewel Meijer op verschillende momenten stilstaat bij de klassenverhoudingen en de elites die 'hun nationale idealen onder grotere groepen van de samenleving poogden te populariseren', blijft een collectief profiel van de broodschrijvers, gelegenheidspublicisten en polemisten grotendeels achterwege. Een nadere uitwerking van dit facet zou het boek beter inbedden in de sociaaleconomische onderstromen van de negentiende eeuw. Dat neemt niet weg dat *Verbonden door rampspoed* noodzakelijke literatuur is voor iedereen die het Nederlandse nationalisme wil begrijpen. Zorg dat dit boek klaarligt bij de volgende pandemische persconferentie.

Ruben Ros, Universiteit Leiden

Antoinette van der Kuyl, *The Dutch Cholera Epidemic of 1832 as Seen through 19th Century Medical Publications* (Utrecht: Eburon, 2021). 244 p. ISBN 9789463013789.

DOI: 10.52024/tseg.14445

Tijdens de periode van (vroege) industrialisatie, bevolkingsgroei en migratie in de negentiende eeuw, werden grote delen van Europa slachtoffer van uitbraken van cholera. De ziekte, die zijn oorsprong in Azië kent, trof Europa vijf keer in de negentiende eeuw en was vooral gevreesd door zijn snelle en dodelijke verloop. Daarnaast vergrootte cholera, door zijn terugkerende karakter en snelle verspreiding, de bestaande sociaaleconomische spanningen in de samenleving. Tijdens de tweede cholera-pandemie (1829-1849) worstelde West-Europa bijvoorbeeld met een hoge graad van armoede en politieke instabiliteit ten gevolge van de (vroege) industrialisatie en de Napoleontische